

teza; dapače vrlo smiona hipoteza, drugo ništa. Tako i metapsihizam mora kazati i za telepatiju, kako to vele i drugi iskreni istraživaoci: Još ne znamo, što je to! Pristaše metapsihizma prigovaraju spiritistima, da su prelakovjerni. No i njima se može reći, da su i laki u stvaranju hipoteza. Ali hipoteza nije nikada znanost, niti će to ikada biti.

A. Alfirević D. I.

Pastir Hermin.

1. O povijesti i predaji toga spisa.

Ime »Pastir« ovog čudnog apokaliptičkog spisa potječe od glavnog junaka knjige ili t. zv. anđela objave, koji se pod ovim imenom pojavljuje i daje piscu Hermi više pokorničkih uputa za moralnu reformu vjernika. Čitav spis objamom svojim malne dostizava opseg svih autentičnih poapostolskih spisa skupa te obuhvaća pet videnja, dvanaest zapovijedi i deset poredaba. Sve je to postepeno a valjda u dugim razmacima sastavljeno, jer sama knjiga odaje, da nije jednim mahom napisana. Kod vanjske razdiobe po obliku ne valja smetnuti s uma, da sam pisac ili bolje anđeo objave u petom videnju (Vis. 5, 5) razlikuje dva dijela: 1. Četiri videnja Crkve u obliku gospođe sa petim videnjem Pastira, t. j. Anđela objave ili pokore; 2. zapovijedi i poredbe, što ih Pastir Hermi predaje. Sve objave i napuci smjeraju najprije na moralnu obnovu piščevu i njegove porodice, dalje pak Rimske Crkve i svega kršćanstva.

Pisac, čini se, hoće da ga držimo za onog Hermu, koga apostol Pavao pozdravlja (Rimlj. 16, 14) ili barem za suvremenika pape Klementa I. († oko 100. g.), koga Pastir spominje u ovom savezu misli: »Kad budem svršio sve riječi, ti ćeš ih obznaniti svim odabranicima. Napisat ćeš dakle dva prijepisa i poslat ćeš po jedan Klementu i (udovi) Grapti. A Klement će ga razaslati vanjskim gradovima, jer mu je to povjereno; a Grapte će opominjati udove i siročad. Ali ti ćeš to pročitati u tom gradu (Rimu) sa prezbiterima, koji su na čelu Crkvi« (Vis. 2, 4, 3).

Čini se dakle, pisac bi htio da datiramo njegov spis još iz prvog stoljeća. Protiv toga tvrdi autor fragmenta Muratorijeva u drugoj polovici drugog stoljeća: »Pastira pak onomadne u naša vremena (nuperrime temporibus nostris) u gradu Rimu napisa Herma, dok je na stolici Crkve grada Rima sjedio biskup Pijo (oko 140.—155.), njegov brat; i zato treba taj spis istina čitati, ali ne može se javno oglasiti »

crkvi puku niti među prorocima, kojima je broj dopunjen, niti među apostolima, kad je sada konac vremena.« Istog auktora spominje i katalog Liberijanski (g. 354.) po spisu Liber Pontificalis.

Iz ovih bilježaka proizlazi, da je nepoznati pisac fragmenta Muratorijeva u drugom stoljeću htio pobiti mnijenje onih auktora (Irenej-a, Tertulijana u mladoj dobi, i t. d.), koji su Pastira Hermina ubrajali među kanonske knjige Novoga Zavjeta. I Euzebije protiv Origena, dapače već Tertulijan (u spisu De pudicitia, 10), pa kasnije Atanazije i Jeronim zabacuju Pastira kao apokrifan spis, premda Atanazije preporučuje privatno čitanje njegovo katehumenima. Jeronim (De viris ill. 10) ističe, »kako je Latincima gotovo nepoznat«, a drugdje (In Habacuc ad 1, 13) prezirno govori »o toj knjizi apokrifnoj, koju treba osuditi poradi ludosti«, jer spominje jednog anđela (Thegri) koji da je na čelu životinjama (Vis, 4, 2, 4). Nema dakle sumnje, da ovaj fantastični pisac nema te nije nikad imao nikakva ugleda dogmatskoga, i da ne pripada prvom stoljeću. Međutim mnogi izvodi njegovi dosta ispravno osvjetljaju historijske prilike i pokorničku disciplinu Crkve na međi prvog i drugog stoljeća, jer se slažu s drugim autentičnim vijestima iz onog vremena, pa su se zato i ovim spisom služili s historijskoga i moralnoga gledišta.

Neki moderni patrolozi poput Kihna, Brudersa, d'Alèsa, veoma su blagi u prosuđivanju onog krivog datiranja Pastira Hermina iz 1. stoljeća. Kihn ga opravdava, jer da pjesnik smije bez prijekora metnuti riječi svoje drugomu u usta i spise svoje datirati iz prijašnjeg vremena. Ali treba također u tom slučaju, da se djelo odade kao pjesnički spis.

Do g. 1856. »Pastir« je bio poznat samo u latinskom prijevodu. Ali već g. 1847. otkrio se u jednom abesinskom samostanu etiopski prijevod, što su ga g. 1860. objelodanili. Sad imamo i dva grčka rukopisa, jedan okrnjeni iz samostana gore Athosa iz 14.—15. stoljeća, a drugi u sinajitskom kodeksu. Ovaj nam je predao prvu trećinu (Vis. 1. — Mand. 4, 3, 6). Svršetak spisa, počevši od Simil. 9. 30, 3, i danas opstoji samo u latinskom prijevodu. Uz to su se našli mali fragmenti u koptskom i u perzijskom jeziku (V. Rauschen, Grundriss der Patrologie, 1921⁷, 35).

2. O obliku i slogu spisa.

ovako sudi Bardenhewer: Prema (izmišljenom) apokaliptičkom obilježju svoje knjige pisac se oslanja na (tobožnje) objave Božje i na nalog Božji te nastupa kao Duhom Božjim nadahnuti prorok, kako bi tim povisio svoj ugled i uspjeh svojih opomena. Jedva se bilo bojati, da će tu naići na otpor, jer se tada još mislilo, da je trajna proročka karizma mnogih priprostih kršćana. Sam Herma među kriterijima pravog proroka osobito ističe ovaj: »Po životu njegovu poznajemo, da li tko ima duh Božji« (Mand. 11, 7).

Slog je toga spisa veoma rastegnut, ali ujedno popularan i veoma zoran. Pisac nam pripovijeda i opisuje razne prizore u živim bojama, poučava nas te tuj i tamo nas opominje izvornom snagom. Sam sebe preporučuje nekom prirodnom i djetinjskom čudi, koja je daleko od izvještačene gizde. Služi se jezikom priprostih ljudi, govori nekičeno i jednolično, a kraj svega obilja riječi ipak nije bogat izrazima, jer se isti uvijek vraćaju, kao što nas i sav spis donekle umara ponavljanjem istih misli. Mnogi latinizmi pokazuju, da je Herma svoj spis sastavio u kraju, gdje se grčki i latinski govorilo.¹ Ali još više od latinskog jezika utječe hebrejski jezik u slog piščev.

Bardenhewer to dokazuje raznim primjerima, pa iz toga zaključuje, da je pisac židovskog podrijetla, ili barem da je židovski uzgojen bio. Herma se također često služi slobodnim citatima ili aluzijama biblijskim. Iz Novog Zavjeta upotrijebio je osobito Evanđelja, Djela Apost., neke poslanice Pavlove, poslanicu sv. Jakoba i prvu sv. Petra, premda nigdje nema izričitog i doslovnog biblijskog navoda.

3. Jezgra sadržaja.

O samoj osobi piščevoj saznajemo ovo: Herma je bio oslobođenik i priprost lajik Rimske Crkve bez službe crkvene. Tako se sam prikazuje (Vis. 3, 1, 8), gdje se podređuje svećenicima. Kihn brani istinitost ovih riječi protiv Bardenhewera, koji, čini se, bez dovoljnog dokaza misli, da naš je Herma i ovdje prevario. U ostalom nejasne nauke Hermine o Duhu Sv. (Sim. V. et IX.) teško se mogu složiti sa službom svećeničkom, pa i navodno zvanje Hermino, da bude privatni pokornički propovjednik, za kler i puk, ne zahtijeva baš svećeničkog staleža.

Bio je s početka rob, te ga je gospodar njegov prodao nekoj Rodi u Rimu. Iza kako ga je ova pustila na slobodu, oženio se i bavio trgovinom. Tu je stekao dosta veliko bogatstvo načinom donekle prijekornim i moralno se izopačio skupa sa sinovima. Brzo iza toga opet osiromaši; ali je blizu Rima imao još jednu njivu, na kojoj je primio svoje objave, kako tvrdi. Anđeo pokore kudi ga, što svoje opake djece i svoje žene nije opomenuo na popravak života. Koliko je istine u tim riječima, ne znamo, jer Herma kao da sebi svojata veliku slobodu izmišljavanja poput pjesničkog pisca romana.

Jasna je ipak praktična moralna tendencija njegova spisa, te možemo »Pastira« nazvati praktičnom moralnom, koja se dosta vjerno oslanja na Sveto Pismo poput prvog dijela Nauke 12 apostola, samo što je mnogo opširnija.

Herma sve jednako propovijeda pokoru i hoće da pokaže, kako da dodemo do kršćanskog života, te kakav ima biti ovaj unutra u duši

¹ Primjere vidi kod Bardenhewera, Altkirch. Literaturgeschichte, I, 564.

i u svom vanjskom razvitku. Prva knjiga (Videnja) i treća knjiga (Poredbe) veoma su nalik na Otkrivenje sv. Ivana. Treća knjiga 10 poredaba opsegom svojim nadmašuje obadvije prve knjige skupa, koje su od prilike jednake veličine.

Prve četiri vizije imao je Herma navodno na svojoj njiivi kraj rijeke Tibera uz kampanjsku cestu. U tim videnjima ukazala mu se stara, časna gospoda, koja se poslije otkrila kao Crkva. Uz razne pouke i opomene naložila mu je, da odabranicima navijesti, što je vidio i čuo, i da ih potakne na pokoru i popravljanje života, jer da im prijete velike tjeskobe.

U prvoj viziji preminula gospoda njegova Rode kudi ga poradi njegovih vlastitih grijeha. Iza toga neka stara matrona u sjajno bijeloj haljini opominje ga, neka opak¹ djecu svoju uputi na pokoru i na obraćenje. Iza druge vizije ista matrona pruža mu knjigu za čitanje; ali tek iza 14-dnevnoga posta i molitve može on razabrati, što znači ta knjiga, t. j. ponovnu opomenu, da bi se njegovi brzo obratili; jer da će domala minuti rok za pokoru i buknuti veliko progonstvo.

Treća vizija o gradnji kule (Crkve) osobito je važna.² Tu pokorom i molitvom uvježbani Herma vidi onu istu matronu pomladenu u bijelom odijelu; i ona mu pod živom slikom gradnje jedne kule pokazuje, kako se sastavlja i zida Crkva. Na jednom gle uz matronu šest mladića-andela, kojima ona naređuje, da stanu graditi. Krasnim žezlom svojim gospoda pokazuje Hermi pravo remek-djelo, kulu, koja se nad vodom gradi iz sjajnog tesanog kamenja. Šestorica mladića grade tu kulu u četverokutu, sastavljajući kamen s kamenom. Hiljade muževa donose kamenja za gradnju, neki iz dubine, drugi s kopna. Svc kamenje, što bi se iz dubine dovuklo, metalo bi se odmah onako u zid. Ta bilo je tesano i s drugim kamenjem pristajalo u gradnju. I kamen se s kamenom tako vezao, te nije bilo vidjeti sastava, i činilo se, da je zid kule kao od jednoga kamena.

Ali od drugog kamena, što bi se donosilo s kopna, jedno bi mladići vrgli od sebe, a drugo bi udesili za gradnju. Ovo su razbijali i bacali daleko od sebe; ono je opet u velikom broju ležalo oko kule, a nisu ga upotrebljavali za gradnju. Ta jedno bijaše hrapavo, drugo raspucano, drugo opet bijelo i oblo, a nije pristajalo u zid kule. Kamenje, što se bacalo daleko od kule, padalo je na put; ali ne ostaje na putu, već se kotrlja s puta na neprohodno mjesto; drugo se ruši u ogani, a opet drugo pada blizu vode i ne može se otkotrljati u vodu, a hoće da se izvali u vodu.

*

Na molbu Herminu gospoda mu protumači privedenje:

Kula, što je vidiš, da se gradi, ja sam — Crkva, koja ti se ukazala sada i ono prije... Zato se kula gradi nad vodom, jer se život vaš vodom (krštenja) spasio i spasit će se. Kula se temelji na riječi svemogućeg

² Neka su poglavlja ove Vizije prevedena u »Izboru iz stare književnosti kršćanske« 23—29.

i slavnog imena, a drži je nevidljiva moć Božja... Mladići su anđeli Božji, koji su najprije stvoreni bili; njima Gospod preda savkoliki stvoreni svijet, da ga dalje tvore i grade i da gospoduju svim stvorenjem.³ Oni će dovršiti gradnju kule.

A drugi, što nose kamen, tko su oni?

I to su anđeli Gospodnji; ali su oni prvi viši od svih...

Čuj sad o kamenju za gradnju!

Onaj tesani i bijeli kamen, što pristaje u sastav, to su apostoli, biskupi, učitelji⁴ i dakoni, koji su pošli putem blagosti Gospodnje i odabranicima Božjim sve to i skromno vršili službu biskupsku, učiteljsku i dakonsku. Jedni su već usnuli, drugi su još u životu. Vazda su među sobom u slozi i miru živjeli, i jedan drugoga slušali. Zato i bridovi njihovi pristaju u zid kule.

A što je onaj kamen, što se vuče iz dubine i meće u zid, a pristaje u gradnju uz ono kamenje, što je već uzidano?

To su oni, što su već počimuli, a trpjeli su za ime Gospodje (mučenici).

A što je ono drugo kamenje, što se nosi s kopna?...

Ono, što je dolje do temelja, a nije tesano, to su oni, koje je Bog uzveličao, jer su stupali ravnim putem Gospodnjim i udarili tragom zapovijedi njegovih.

A ono, što se nosi i meće gore u zid kule?

To su početnici u vjeri i (obični) vjernici. Anđeli ih, jer se u njih nije našlo nevaljalstvo, opominju, neka dobro čine.

A ono, što su ga vrgli od sebe i pometali kraj kule, tko su to?

To su grijšnici, koji su volini, da se pokaju. Zato ih ne baciše daleko od kule, jer će biti za gradnju kule od koristi, ako pokoru učine. Stoga tko se kani pokajati, bit će čvrst u vjeri, ako se pokaje, dok se kuća gradi. Jer kad se dovrši gradnja, ne će imati, gdje da se smjesti, nego će se odbaciti; samo to će postići, da će ležati kraj kule.

A želiš li za ono, što se razbijalo i bacalo daleko od kule, znati, tko su? To su sinovi nepravde; na oko su naime uzvjerovali, ali se nisu okanili svoga nevaljalstva. Zato im nema spasenja, jer poradi nevaljalština svojih nisu za gradnju od koristi. Stoga ih razbiše i vrgoše daleko od sebe poradi srdžbe Gospodnje, jer ga naljutiše. A drugo kamenje, što si ga vidio, a nije išlo u zid, ono hrapavo, to su oni, koji su spoznali istinu, ali nisu u njoj ustrajali, niti se sjedinili sa svetima; zato su beskorisni.

A ono raspucano, tko su?

To su oni, koji jedan na drugoga réže i ne žive među sobom u miru; jedan se pred drugim grade složnim; a kad se rastanu, traju im u srcu opakosti. To su dakle pukotine, što ih ima po kamenju.

³ Pomoć anđela, osobito kod spasavanja duša ljudskih, činjenica je vjerska. Ali Herma i više tvrdi bez strogo dokaza.

⁴ Način, kako Herma ovdje i drugdje spominje hierarhične poglavare crkvene, nalik je na onaj način Klementa I. pri koncu 1. stoljeća.

Kr nije pak to su oni, koji su uzvjerovali pa goje pravednost u glavnome, ali imaju i često nepravde; zato su krnji, a nisu čitavi.

A bijelo i oblo, što ne pristaje u gradnju kule, tko su to, gospodo?

Dokle ćeš, odvrati mi i reče, biti još lud i bezuman, te pitati sve, a ne razumiješ ništa? To su oni, koji istina vjeruju, ali imaju bogatstvo svijeta. Stoga kad dođe tjeskoba, bogatstva svom i trgovini svojoj za volju odriču se Gospoda.

Gospodo, odvratim i kažem, kada će dakle ti biti korisni za zgradu?

Kad se, kaže, okreše bogatstvo njihovo, koje ih veseli, onda će Bogu služiti (za zgradu). Kao što se naime obao kamen, ako se ne oteše, i ne otpane što od njega, ne može stvoriti četverouglastim, tako ni bogataši ovoga svijeta, ako im se bogatstvo ne okreše, ne mogu služiti Gospodu. Nauči se najprije od svoga vlastitog iskustva: Dok si bio bogat, nekoristan si bio; a sada si koristan i prikladan za život. Ta i ti si bio među tim kamenjem.

Ostalo pak kamenje, što si ga vidio, gdje daleko od kule bačeno pada na put, a s puta se kotrlja na neprohodno mjesto, to su oni, koji su istina vjerovali, ali su u sumnji ostavili pravi put svoj te mislili, da mogu nać bolji put (odmetnici, herctici...). Oni tumaraju i kukavni su, gdje hodaju na neprohodnim putevima. A ono, što pada u vatru i gori, to su oni, koji su se za uvijek odmetnuli od Boga živoga; i poradi požuda, strasti i zločina, što ih poćiniše, ne dolazi im više na pamet, da pokoru učine.

Drugo pak, što pada do vode, ali se ne može u vodu otkotrljati, tko su to?

To su oni, koji su slućali rijeć i hoće da se krste u ime Gospodnje; ali kad im dođe onda na um ćistoća istine, kaju se i opet idu tragom opakih ćelja svojih.

Tako ona svrći svoje razlaganje o kuli, a ja je s onom svojom starom drskoću zapitam: Ima li pokajanja i mjesta u kuli za sve ono kamenje, što je baćeno, jer nije pristajalo u zid kule?

Ima, kaže, pokajanja, ali u tu kulu ne mogu pristati. Ali u drugo, mnogo niće mjesto pristat će, i to, kad budu izmućeni i navrće dane svojih grijeha. I zato će se premjestiti, jer su ućestvovali u rijeć pravednoj. I tada će se rijećiti svojih muka, kad ih u srce dirnu zla djela, što su ih poćinili. Ako ih ne dirnu u srću, ne spasavaju se poradi okorjelog srca svoga.

*

Neki su htjeli ove posljednje rijeći shvatiti o ćistiliću; ali krivo, jer pisac govori o zaslugama za ovoga ćivota. U ostalom, nauka je Hermina tu i tamo nejasna, što nije ćudno kod jednog lajika, koji se ne slući dogmatićnim jezikom, nego smjelim slikama i izvornim alegorijama. Kraj sve zornosti svoje te slike nisu u svemu potpuno toćni tumaći vrhunaravnih istina niti se smiju u svim svojim potankostima primijeniti na svijet nebeskih tajna, nego samo u onom, što je bać poredna taćka (tertium comparationis), pa i ovdje vrijedi naćelo: Omnis comparatio claudicat, svaka poredba hramlje (ima svoje nedostatke). Poimence pak kod Hermina Pastira ispoljuje se sad više sad manje privatna nauka njegova, da za pokrćtenog grijeshnika ima samo još jedna po-

kora, t. j. po rigorističnom shvaćanju njegovu, da se pokršteni griješnik može samo još jedamput potpuno pomiriti s Bogom po sakramentalnoj pokori; i uz to odaje pisac brzo očekivanje sudnjega dana još za života tadašnjeg naraštaja, komu zato toliko stavlja na srce, da se daje uzidati u kulu, prije nego se ona dogradi.

*

Pri kraju trećega viđenja gospoda pokazuje Hermi sedam žena oko kule i govori mu: »Tu kulu nose ove (žene) na zapovijed Božju«. Ove žene znače sedam kreposti: vjeru, uzdržljivost, jednostavnost, neđužnost, čednost, znanost i ljubav. Kogod ih vrši, imat će stan u kuli sa svecima Božjim. Kula se bez prekida gradi, a kad se izgradi, bit će kraj (svijetu). Herma za tri dana ima o tom razmisliti i riječi one gospode saopćiti svetima.

U 4. viziji Herma gleda neman poput zmaja.

Iz ždrijela nemani skaču skakavci. Tijelo je toj životinji neko sto stopa dugačko, a glava nalik na sud od pol vedra. Živina ima na glavi četiri boje: crnu, ognjeno-krvavu, zlatnu i bijelu... Spomenuta gospoda, urešena poput zaručnice i posve bijelo odjevena (t. j. Crkva u slavi preobraženja), tumači Hermi tu neman, što znači skoru veliku tjeskobu. Crna boja na njoj znači sadašnji svijet; ognjeno-krvava pak znači propast svijeta ognjem i krvlju; zlatna namenuje kršćane prokušane poput zlata u vatri, a bijela označuje čiste odabranike budućega svijeta. Tjeskoba, koja prijeti, može se odvratiti ili odgoditi iskrenim obraćenjem.

U 5. viziji anđeo pokore u odjeći Pastira nalaže Hermi, da zabilježi, pročita i točno ovrši zapovijedi i naredbe, što slijede.

Druga knjiga Hermina Pastira priprostim jezikom bez pjesničkog ureda predaje nam u 12 zapovijedi kršćansku moraliku. Prva zapovijed ističe vjeru u Boga Stvoritelja svijeta, bogobožnost i uzdržljivost. Ostale se zapovijedi bave: 2. izbjegavanjem kleveta, dijeljenjem milostinja, bezazlenošću i nevinošću; 3. istinitošću i viežbanjem u pokori; 4. čistoćom srca, bračnom vjernošću i nerazrješivošću kršćanskog braka; 5. dugotrpnošću, strpljivošću i mirom srca u Duhu Svetomu; 6. spoznajom dobrih i zlih anđela i njihovih nadahnuća; 7. strahom Božjim i nemoću nečastivoga; 8. vršenjem dobra i izbjegavanjem zla; 9. sigurnom moću pouzdane molitve; 10. otjerivanjem neuredne žalosti i veseljem u Duhu Sv.; 11. razlikovanjem duhova i proroka po njihovim djelima; 12. borbom protiv zlih požuda i isticanjem praktične mogućnosti i lakoće, da uz milost Božju vršimo zapovijedi Božje.

U trećoj knjizi nastavljaju se ove pouke u obliku deset naredaba.

1. Boraveći ovdje na zemlji kao stranci i stvoreni za nebeski grad Božji, ne smijete neuredno prionuti uz blago zemaljsko, što će ga i onako zemaljski gospodari zaplijeniti u vrijeme poganstva, nego valja vam se služiti tim blagom za djela ljubavi i za otkupljenje duša.

2. Pod lijepom slikom čokota, koji se u Italiji oslanja na brijest i tako uspijeva te inače nekorisnom brijestu priopćuje svoje vlastite plodove, pisac

ističe uzajamnu pomoć siromaka (po molitvi) i bogataša (po dobrotvornosti) i nastoji izgladiti socijalne i gospodarske opreke u ljudskom društvu.⁶

U 3. i 4. poredbi prikazuje se moralni život raznih ljudi pod slikom drveća, što je zeleno kroz ljetno vrijeme, a u zimi je pusto i lišeno svega lišća. Kroz zimu ovog zemaljskog života pravednici i grijšnici ne mogu se točno raspoznati, kao što ni stabla živa i mrtva u zimi; ali u ljetu vječnog života jasno će se raspoznati, tko je živ, tko li mrtav pred Bogom.

U 5. poredbi pisac govori o pravom postu i njegovoj plaći ter o superogativnim (ne propisanim) dobrim djelima pod slikom dragovoljnog obrađivanja vinograda. 6. Pod slikom opakih pastira ovaca Herma osuđuje raskalašene ljude, koji zavađaju ovce (vjernike), i prijeti kaznama anđela osvetnika. 7. poredba radi o pravim plodovima pokore. 8. Pod slikom brzog rasadijanja vrbinih grana pisac dalje govori o širenju evanđelja i o plaći dobrih kršćana, koja će biti u razmjerju s plodovima njihove pokore. Koji su teškim grijesima postali suhe grane na životnom stablu Crkve, mogu brzom pokorom i sredstvima milosti opet oživjeti i tako se uvrstiti u zgradu.

9. poredba, opširnija od svih »zapovijedi«, nadovezuje opet na treće priviđenje prve knjige o gradnji kule, slike vojujuće i slavodobitne Crkve. Kula Crkve diže se na temelju proroka i apostola. Sin Božji joj je temeljni i uglatni kamen. Dvanaest djevica, simboli raznih kreposti, vode ljude u kulu, koju same čuvaju; crne žene, simboli opačina, nastoje da zavedu odabranike i da ih isključe iz kule. Dvanaest raznih gora, što ih je vidio Herma, znači razna plemena, koja obitavaju po svem svijetu, i među kojima se propovijeda evanđelje o Sinu Božjemu.

Konačno u 10. poredbi opet se pojavljuje onaj anđeo, koji je Hermu u 5. priviđenju povjerio Pastiru, i opominje ga na postojanost u vršenju zapovijedi i na brzu pokoru. Dvanaest prije spomenutih djevica bit će mu u pomoći. Tko odgodi pokoru, bit će isključen iz kule, koja će se brzo dovršiti. Ujedno anđeo poručuje Hermi, da svakom čovjeku oglasi ove blagodati. Gospodinove, pa će steći milost u toj službi.

4. O nekim posebnim naukama Herminim.

a) Iz Herminih izvoda o pokori i oproštenju grijeha (Maud. 4, 3; Vis. 3; Sim. 8, 9) jasno se vidi, da su se već tada protiv pravovjerne nauke o mogućnosti oproštenja svih grijeha pojavile prve klice rigoristične montanistične zablude, po kojoj Crkva neke veće grijehe poslije krsta počinjene tobože ne može više oprostiti. Herma zagovara blagost, što se tiče prošlih grijeha, ali obzirom na budućnost htio bi rigoristično postupati, i zato ističe *j e d n u j e d i n u p o k o r u*, kojom se grijšnik pokršteni ima što prije služiti; i ako poslije opet sagriješi, teško će, kaže, živjeti. To je dakako prestrogo. Funk tako daleko ide, te pripisuje Hermi još strožu nauku, prema kojoj ovaj pisac pod

⁶ Vidi prijevod druge, treće i četvrte poredbe u »Izboru ...« str. 31.—33.

jednom pokorom tobože razumijeva pokoru krštenja; no to je pretjerano, jer Herma govori o jednoj pokori poslije krštenja.

b) To se može razabrati na pr. iz ovih riječi Herminih, koje ujedno pokazuju nerazrješivost kršćanske ženidbe, ali je nepotpuno obrazlažu: »Ako preljubnička žena ne učini pokoru, muž je ima otpustiti i sam za se ostati; ako se poslije otpuštenja svoje žene oženi s drugom, i on čini preljub, ... no ako otpuštena žena učini pokoru te se bude htjela vratiti svom mužu, ... treba da se primi... ali ne češće, jer za slugu Božje samo je jedna pokora. Dakle poradi pokore (očekivane) ne valja, da se muž opet oženi...« (Mand. 4, 1). Ove posljednje riječi zabašuruju bitni i nutarnji razlog posvemašnje nerazrješivosti izvršene valjane kršćanske ženidbe, t. j. potpunu sličnost njezinu sa posve nerazdruživom zajednicom Krista Gospodina i zaručnice njegove Crkve.

c) Lijepo naš pisac ističe glavni plod sakramenta sv. krsta: »Prije nego je čovjek nosio ime sina Božjega, mrtav je; a kad primi pečat (krsta), odlaže smrtost i opet prima život. Pečat je (krsna) voda; u vodu dakle silaze mrtvi i uzlaze živi« (Sim. 9, 16, 3).

d) Jasno također uči Herma, kako su dobra djela pravednika doista zaslužna za nebo, i kako nepropisana supererogatorna djela zaslužuju osobito veliku plaću rajsku. Slugi, koji je imao obraditi vinograd, Gospodar iza povratka svoga poklanja ne samo obećanu slobodu, nego osim toga ga čini »subaštinikom svoga Sina«, jer je sluga više učinio, nego što mu bijaše naloženo« (Sim. 5, 2; cf. Sim. 5, 3, 2—3). S ovom je naukom u uskoj vezi nauka o savjetima evanđeoskim, koju je Hermin Pastir barem natuknuo. Herma ima živjeti u napredak kao brat i sestra sa svojom ženom (Vis. 2, 2. 3); druga se ženidba iza smrti jednog supruga dopušta, ali se ujedno ističe uzdržljivost kao savršeni^{1a} (Mand. 4, 4).

e) Već smo prije istakli, kako je hierarhični ustav crkveni, što ga spominje Pastir, nalik na onaj u poslanici Klementa I. Svećenici Rimske Crkve zovu se također uopće »poglavari Crkve«,⁶ a među njima se jasno ispred drugih svećenika ističe Klement, komu je povjerenno, da i sve vanjske crkve uputi. Kihnu upozoruje nas također na sličnost hierarhičnih naziva kod Herme i u »Nauci 12 apostola«, koju Pastir dobro poznaje, gdje po njoj nabraja kriterije za prave i lažne proroke (Mand. 11, 7—21 coll. Did. 11).

f) Veoma nejasno govori Herma o razlici između Sina Božjega i Duha Svetoga. Svakako je kriva tvrdnja onih, koji uče, da je Herma Duha Sv. izjednačio sa svetim Mihovilom arkandelom. Anđele i arhanđele, a među njima i Mihovila prikazuje (Vis. 3, 4, 1) kao stvorene, dok Sim. 5, 6, 5 jasno uči preeksistenciju »Duha Svetoga, koji je stvorio svako stvorenje«. Ali o Duhu Sv., koji je govorio s Hermom u

⁶ Προηγούμενοι, προϊστάμενοι τῆς ἐκκλησίας (Vis. II. c. 2, 6; c. 4, 3).

figuri Crkve, veli se, da je Sin Božji (Sim. 9, 1, 1). Funk i Bardenhewer misle, da se ovdje posve istovjetuje Sin Božji s Duhom Svetim, a Bardenhewer bi htio dokazati, da po Hermi Sin Božji nije preekzistirao u posebnoj osobi, odijeljenoj od Duha Svetoga, nego da je on »Duh Sv., koga je Gospodin nastanio u tijelu« (Sim. 5, 6, 5). Ali kao što tijelo (caro) ovdje očito znači narav čovječju, a ne osobu tako i Duh Sveti na ovom mjestu označuje n a r a v božansku, a ne posebnu treću Osobu božansku. I slijedeći kontekst to potvrđuje, jer govori o uzvišenju čovječje naravi Kristove, koju je Bog uzео u zajednicu Duha Svetoga, t. j. božanstva. Isporedi oprečne izraze spiritus — caro u poslanicama sv. Pavla i sv. Petra (Rimlj. 8, 13; 1. Petr. 3, 18 Christus, mortificatus quidem carne, vivificatus autem spiritu...).

To se dakako mora priznati, da je Herma ovdje posve nespreno i pogrešno upotrijebio izraz »Duh Sveti« namjesto »božanstva« ili »duha Božjega uopće«. No da je Herma doista jasno priznao vječno g Sina Božjega, sam svjedoči: »Sin Božji je stariji od svakog stvaranja, tako te je Ocu savjetnik bio pri stvaranju svijeta« (Sim. IX. 12, 2...). I opet: »Sin Božji nosi (uzdržaje) svako stvarjenje« (Sim. 9, 14, 5). Herma ne bi mogao tako govoriti, kad bi prema Bardenheweru držao Sina Božjega samo za utjelovljenog Duha Sv.

I tako se opet pokazuje, kako valja tamna mjesta starocrkvenih pisaca po mogućnosti dovesti u sklad sa jasnijim mjestima njihovim i sa tradicijom crkvenom, pogotovu ondje, gdje bismo drukčije morali tvrditi, da pisac, kao što u našem slučaju, nije znao pravog smisla temeljne istine vjerske o krštenju u ime Oca i Sina i Duha Svetoga.

I. P. Bock D. I.

„In Christo Iesu“.

U Kristu Isusu.

»Corpus Christi mysticum — In Christo Iesu« poznate formule i nažalost za mnoge samo formule. A ipak koliku dubinu, koliku realnost ne kriju one u sebi?

Svetom su Pavlu neprestano na ustima, svetom Ivanu također. Mora dakle, da one nijesu prazne metafore, puka alegorija, prosti konvencionalni pozdrav.

Pavao iz Tarza je bio odveć veliki realista, sveti se Ivan odviše zadubio u tajinstvenu spoznaju Riječi, obojica su predobro poznavala onu nedokučivu realnu Božju ljubav prema čovjeku, kojeg »je Bog